

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ПОЛТАВСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ ІМЕНІ ВАСИЛЯ КРИЧЕВСЬКОГО

ПЕТРО РОТАЧ –
ЕНЦИКЛОПЕДИСТ,
ПИСЬМЕННИК,
КРАЄЗНАВЕЦЬ
(1925–2007)

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ
ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,
ПРИСВЯЧЕНОЇ 100-РІЧЧЮ
З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
ВІДОМОГО НАУКОВЦЯ

ХАРКІВ – ПОЛТАВА
ТОВ «МАЙДАН»
2025

ПЕТРО РОТАЧ І ГЕОРГІЙ ВЕРНАДСЬКИЙ: з історії одного листа

Аналітичний огляд листа Г. В. Вернадського полтавському краєзнавцю П. П. Ротачу від 05.05. 1971 р.

Ключові слова: епістолярії, приватне листування, історик, родинні зв'язки, Нью-Гейвен, Полтава, Вернадські, Старицькі.

Полтавці завжди пишалися тим, що з їх краєм пов'язане життя і діяльність В. І. Вернадського та членів його родини [2]. На Полтавщині багато років поспіль відбуваються урочистості на посвяту цього видатного вченого та організатора науки. Знаковим було відзначення 125-річчя натураліста. Саме тоді, у 1988 р., голова обласної ювілейної Комісії начальник обласного управління культури в Полтавській області П. К. Бондаревський разом із членами комісії, до якої входили й автори статті, розробили змістовний план не лише урочистостей, а й різнопланових пошукових робіт, дотичних до В. І. Вернадського. Серед напрямів тогочасної нашої роботи було встановлення наявності документів, які б розширили уяву про родовід В. І. Вернадського та його зв'язки з відомими полтавцями. Перш за все це стосувалось троюрідного брата науковця званого громадського діяча та ушавленого письменника В. Г. Короленка. З цією метою В. М. Самородов на початку 1988 р. відвідав Полтавський літературно-меморіальний музей В. Г. Короленка в Полтаві. Співробітники музею порадили йому зустрітись з колишнім директором установи Л. К. Гейштор. Любов Костянтинівна дещо розповіла вже з відомих фактів та порекомендувала звернутися до полтавського краєзнавця П. П. Ротача, який на її думку знався у питаннях, які нас зацікавили. Так, у лютому 1988 р. Петро Петрович, хоч і не без якогось внутрішнього хвилювання, розповів В. М. Самородову про своє листування із сином В. І. Вернадського Георгієм. У наш час такий контакт здається простим та буденним, а тоді, у часи «залізної завіси», це було сміливим вчинком. Петро Петрович дозволив зробити рукописну копію цього листа, яку В. М. Самородов згодом передав до наукового архіву Полтавського краєзнавчого музею [1].

Копія містить написи, зроблені рукою П. П. Ротача: «Відповідає оригіналу. 11.10.91» та особистий підпис адресата. Лист надісланий з міста Нью-Гейвен (США), датований 5 травня 1971 р. Написаний російською і англійською (окремі видання робіт) мовами.

Родина Вернадських не випадково зацікавила полтавського дослідника, адже життя її представників було тісно пов'язане з Україною і, зокрема, Полтавщиною [2].

П. П. Ротач звернувся до Г. В. Вернадського при підготовці своєї фундаментальної праці «Полтавщина літературна: Енциклопедичний біобібліографічний

словник». В ній автор подає відомості про всіх представників наукової династії родини Вернадських [4, с. 399–402]. Починаючи від діда Георгія – Івана Васильовича (1821–1884) – відомого вченого, економіста, професора багатьох вищих навчальних закладів, публіциста, видавця, громадського діяча, який починав свою діяльність у Києві. Про нього В. І. Вернадський писав «...талановитий українець, честолюбний, блискучий. Широка освіта» [2, с. 153]. Продовжуючи найвидатнішим з родини – батьком Володимиром Івановичем (1863–1945) – вченим світового виміру, основоположником гео-і біогеохімії, радіогеології, вчення про живу речовину і біосферу, концепції ноосфери. І завершуючи Георгієм (Джорджем) Вернадським (1887–1973) – відомим американським істориком, викладачем Єльського університету, найстарішого і найпрестижнішого в США, у подальшому Гарвардського, Колумбійського і Чиказького. Він підготував п'ять із 6-ти запланованих томів «Histori of Russia» (Історії Росії) (1943–1969), в яких розглядається низка проблем і української історії. Останній, 6-й том, був підготовлений та виданий американськими учнями історика-емігранта. Написав історичну біографію Богдана Хмельницького (New-Haven, 1941) та передмову до англomовного видання «Історія України» Михайла Грушевського (Нью-Гейвен, 1941) [5].

Починаючи від 1910 р. Георгій Вернадський захопився літературною діяльністю. Свої рукописи він надсилав до редакції відомого у той час журналу «Русское богатство». Сюди він направив свої твори: «Кузьма», «Начало», «Лида в деревне» та «Наташа». Останнє оповідання побачило світ у першому номері згаданого часопису. Тоді його автору було лише 23 роки [3, с. 31].

У зазначеному листі автор на прохання П. П. Ротача подає свої біографічні відомості та перелік головних друкованих праць. Про свої зв'язки з Полтавою Г. Вернадський не згадує. Можливо, дитячі спогади не збереглись. Відомо, що в Полтаві жив величезний рід Старицьких, серед них і рідні матері Георгія – Н. Є. Вернадської-Старицької. Подружжя Вернадських назвало свого первістка Георгієм на честь діда Єгора Павловича Старицького. Після того, як родина останнього у 1891 р. оселилась у Полтаві, Наталія Єгорівна майже щоліта з дітьми гостювала у нашому місті. Останні приїзди Георгія з родиною до Полтави, згідно родинних світлин, датуються початком 10-років ХХ ст. Тоді він відвідував на полтавській квартирі свого родича троюрідного брата батька письменника В. Г. Короленка [3, с. 31].

Лист Г. В. Вернадського до П. П. Ротача увійшов до тематичного зібрання академіка В. І. Вернадського в Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського.

З викладеного можемо зробити висновок про те, що П. П. Ротач був не просто краєзнавцем у тривіальному значенні цього слова. Його слід вважати цілеспрямованим стратегом цієї галузі знань на Полтавщині. Це дало йому можливість проводити широкий науковий пошук й аналіз, швидко реагувати на отриману інформацію не лише вітчизняних, а й зарубіжних учених, що в часи його життя було непростю справою. Все це сприяло формуванню його творчих зв'язків із науковцями багатьох країн світу. Цим самим він завжди залишиться прикладом наполегливого дослідника, який поєднав у собі глибокі знання з виключною працездатністю.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. НАПКМ імені Василя Кричевського. – Ф. 02 – Спр. 159. – Арк. 1, 2.
2. В. І. Вернадський і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / Уклад. Самородов В. М., Кигим С. Л.; [за заг. ред. К. М. Ситник]. – Полтава: Полтавський літератор, 2008. – 260 с.
3. В. І. Вернадський та В. Г. Короленко: у поєднанні доль і поглядів / Самородов В. М., Кигим С. Л., Ольховська Л. В.; [за заг. ред. В. М. Самородова]. – 2-ге вид., доповн. та уточн. – Полтава: ФОП Говоров С. В., 2018. – 72 с.
4. **Ротач П. П., Ротач О. П.** Полтавщина літературна. Енциклопедичний біобібліографічний словник: У 3-х кн. Кн. 1: А – Ж. – Полтава: Дивосвіт, 2020. – 920 с.
5. **Ясь О. В.** Вернадський Джордж // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 4: В – Вог. – Київ, 2005. – С. 271–272.

Keywords: epistolary, personal correspondence, historian, family connection, New Haven, Poltava, the Vernadskyis, the Starytskyis.

SUMMARY

Viktor Samorodov, Svitlana Kyhym

Petro Rotach and Heorhii Vernadskyi: from History of One Letter

Process of research work of Poltava Vernadskyi studiers is described. Content of a letter from son of prominent biologist V. I. Vernadskyi – historian Heorhii Vernadskyi to Poltava local historian P. P. Rotach on 05.05.1971, found in personal archive of sender, is described.